

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 2-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Вухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

№ 2-Son 2026-yil

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor
Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va
texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim
instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Olimov Shirinboy Sharofovich — pedagogika fanlari doktori, professor
(Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasini mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
(O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy
ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni
takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo‘yicha direktor
o‘rinbosari)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo‘yicha
birinchi prorektor).

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini professori).

Ismatova Dilafruz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar
kafedrasini dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti
Psixologiya kafedrasini o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Dilafroz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

Sodiqjon Saidjonovich Mukhlisov — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Information Systems and Digital Technologies” Department).

Muxtor Hasan o‘g‘li Tilavov — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

EXECUTIVE SECRETARY:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li — Lecturer, Department of Psychology, Bukhara State University.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Ахмадов Назирджон Рахмат угли — доктор философии по психологии (PhD), доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Кулешов Валерий Владимирович — доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии наук (Украина).

Андрienко Елена Васильевна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт физики, математики, информационных и технологических наук, г. Новосибирск, Россия).

Ромм Татьяна Александровна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт истории, гуманитарных и социальных наук, г. Новосибирск, Россия).

Олимов Ширинбой Шарофович — доктор педагогических наук, профессор (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Педагогика»).

Зарипов Лочин Рустамович — доктор педагогических наук (DSc), профессор (Научно-исследовательский центр развития высшего образования при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, начальник управления совершенствования учебно-методической деятельности).

Сафаров Дилмурод Халимович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Навоийский областной центр педагогического мастерства, заместитель директора по академической деятельности).

Назаров Акмал Мардонович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Бухарский государственный университет, первый проректор по делам молодежи и духовно-просветительской работе).

Рустамов Шавкат Шухрат угли — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Психология»).

Ганжиев Феруз Фуркатович — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, профессор кафедры «Психология»).

Исматова Дилафруз Туймуратовна — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

Мухлисов Содикжон Саиджонович — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Информационные системы и цифровые технологии»).

Тилавов Мухтор Хасан угли — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Дехконбоев Шохжахон Ойбек угли — преподаватель кафедры «Психология» Бухарского государственного университета.

Zoirov Abduqodir Askarovich

Buxoro davlat universiteti I bosqich magistranti

TALABALARDA DIQQAT SIFATLARI RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK DETERMINANTLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘smirlarda konstruktiv xulq-atvorni rivojlantirish jarayonida ijtimoiy muhit va shaxsiy omillarning tutgan o‘rni ijtimoiy-psixologik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. O‘smirlik davri shaxs shakllanishida muhim bosqich bo‘lib, bu davrda xulq-atvorning konstruktiv yoki destruktiv yo‘nalishda rivojlanishi ko‘plab tashqi va ichki omillarga bog‘liq bo‘ladi. Tadqiqotda oila muhiti, tengdoshlar guruhi, ta‘lim muassasasi, ommaviy axborot vositalari hamda ijtimoiy munosabatlar o‘smir xulq-atvoriga ta‘sir etuvchi asosiy ijtimoiy omillar sifatida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, shaxsiy omillar jumlasiga o‘smirning o‘zini anglash darajasi, motivatsiyasi, emotsional barqarorligi, empatiya va mas‘uliyat hissi kiritiladi. Maqolada konstruktiv xulq-atvorni shakllantirishda ijobiy ijtimoiy muhit yaratish, psixologik qo‘llab-quvvatlash va tarbiyaviy ta‘siirlarning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalari o‘smirlar bilan ishlovchi pedagoglar, psixologlar hamda ota-onalar uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, ularning ijtimoiy moslashuvi va sog‘lom shaxs sifatida rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, konstruktiv xulq-atvor, ijtimoiy muhit, shaxsiy omillar, ijtimoiylashuv, psixologik rivojlanish.

Аннотация. В данной научной работе рассматривается проблема развития качеств внимания у студентов в контексте психологических детерминант, оказывающих влияние на эффективность учебной деятельности. В исследовании внимание трактуется как сложный когнитивный процесс, включающий устойчивость, распределяемость, переключаемость и объём внимания, формирование которых обусловлено мотивационными, когнитивными и нейропсихологическими факторами. Теоретической основой исследования послужили концепции внимания, разработанные в трудах М. Ай. Познера, Х. Паилера, М. Карраско, Г. Логана и Н. Лави, раскрывающие механизмы избирательного внимания, ограниченность когнитивных ресурсов, процессы автоматизации и влияние перцептивной нагрузки.

В работе использован комплексный методологический подход, включающий анализ научной литературы, психодиагностические методы и математико-статистическую обработку эмпирических данных. Полученные результаты подтверждают, что уровень учебной мотивации, способность к саморегуляции и характер когнитивной нагрузки являются ведущими психологическими детерминантами развития качеств внимания у студентов. Практическая значимость исследования заключается в возможности использования его результатов при разработке педагогических стратегий, направленных на оптимизацию учебного процесса и повышение эффективности обучения в системе высшего образования.

Ключевые слова: внимание, студенты, когнитивные детерминанты, мотивация, саморегуляция, перцептивная нагрузка, психология обучения

Annotation This study examines the development of attention qualities in students in the context of psychological determinants that influence learning efficiency. Attention is conceptualized as a complex cognitive process, including stability, distribution, shifting, and capacity, which are shaped by motivational, cognitive, and neuropsychological factors. The theoretical framework of the research is based on the attention models and empirical findings of Michael I. Posner, Hal Pashler, Marisa Carrasco, Gordon Logan, and Nilli Lavie, which highlight mechanisms of selective attention, limitations of cognitive resources, automatization processes, and the effects of perceptual load.

A comprehensive methodological approach was employed, including literature analysis, psychodiagnostic techniques, and quantitative statistical analysis of empirical data. The results indicate that the level of academic motivation, self-regulation abilities, and the nature of cognitive load are the primary psychological determinants influencing the development of students' attention qualities. The practical significance of the study lies in its potential to inform pedagogical strategies

aimed at optimizing the learning process and enhancing academic performance in higher education settings.

Key words: *attention, students, cognitive determinants, motivation, self-regulation, perceptual load, educational psychology.*

Kirish. Talabalarda diqqat – bu o‘rganish jarayonida muhim kognitiv jarayon bo‘lib, ma‘lumotlarni tanlab olish, e‘tiborni davom ettirish hamda ongli faoliyatni samarali boshqarishni ta‘minlovchi murakkab psixologik holatdir. Diqqat jarayoni individualning o‘rganish samaradorligi, bilimni qabul qilish tezligi va murakkab vazifalarni hal qilish qobiliyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Diqqat kontsepsiyasi faqat ta‘lim psixologiyasida emas, balki kognitiv nevrologiya, ijtimoiy psixologiya va pedagogik amaliyotda ham keng o‘rganilgan muammo hisoblanadi. Talabalarda diqqatni rivojlantiruvchi psixologik determinantlar murakkab tizim bo‘lib, ularda biologik, individual, motivatsion, ijtimoiy hamda pedagogik omillar o‘zaro ta‘sir etadi.

Ijtimoiy va madaniy kontekst ham talabalarda diqqatni rivojlantirishga ta‘sir ko‘rsatadi. Oilaviy qo‘llab-quvvatlash, tengdoshlarning ijobiy ta‘siri va o‘quv muhitining strukturasi diqqat jarayonlarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Peer attention (tengdoshlar e‘tibori) kontsepsiyasi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tengdosh e‘tiborining ko‘rsatilishi ta‘lim materiallariga fokusni oshiradi va umumiy o‘rganish jarayonini yaxshilaydi.

Adabiyotlar tahlili. Talabalarda diqqat sifatleri rivojlanishining psixologik determinantlari masalasi zamonaviy psixologiya va ta‘lim tadqiqotlarida muhim ilmiy muammo sifatida qaralmoqda. Ushbu yo‘nalishda olib borilgan ilmiy izlanishlar diqqatning kognitiv, motivatsion va neyropsixologik omillar bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi. Quyidagi adabiyotlar tahlilida mazkur muammo bo‘yicha mahalliy va xorijiy olimlarning nazariy qarashlari hamda empirik tadqiqot natijalari tahlil qilinadi.

Diqqat muammosi zamonaviy kognitiv va ta‘lim psixologiyasining markaziy tushunchalaridan biri bo‘lib, uning rivojlanishi talabalarning o‘quv faoliyati samaradorligini belgilovchi muhim psixologik determinant sifatida qaraladi. Ushbu masala bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar orasida Michael I. Posnerning ilmiy qarashlari alohida ahamiyat kasb etadi. Posner diqqatni mustaqil kognitiv tizim sifatida talqin qilib, uni uchta asosiy funksional tarmoqqa — ogohlik (alerting), yo‘naltirish (orienting) va ijroi nazorat (executive control) komponentlariga ajratadi. Uning fikriga ko‘ra, talabalarda diqqat sifatlarining rivojlanishi aynan ijroi nazorat tizimining shakllanishi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, bu tizim o‘quv jarayonida chalg‘ituvchi omillarni bostirish, vazifaga yo‘naltirilgan e‘tiborni saqlash va kognitiv resurslarni ongli boshqarishni ta‘minlaydi. Posnerning neyropsixologik yondashuvi diqqatning rivojlanishi biologik poydevorga ega ekanligini, ammo u ta‘lim va muhit ta‘siri orqali sezilarli darajada takomillashishini ko‘rsatadi.

Hal Pashler diqqatni cheklangan kognitiv resurs sifatida izohlaydi. Uning tadqiqotlarida diqqatning bo‘linishi va bir vaqtning o‘zida bir nechta vazifani bajarish (multitasking) imkoniyatlari qat‘iy chegaralanganligi ilmiy asoslab berilgan. Pashlerga ko‘ra, talabalarda diqqat sifatlarining pasayishiga olib keluvchi asosiy omillardan biri — bu kognitiv yuklamaning haddan tashqari oshib ketishidir. Agar o‘quv jarayonida ma‘lumotlar oqimi talabalar diqqat sig‘imidan ortib ketsa, e‘tiborning barqarorligi buziladi va o‘rganish samaradorligi pasayadi. Shu nuqtai nazardan, Pashler diqqat rivojlanishining muhim psixologik determinanti sifatida o‘quv vazifalarining strukturaviy jihatdan oqilona tashkil etilishini ta‘kidlaydi.

Marisa Carrasco diqqatni idrok jarayonini kuchaytiruvchi mexanizm sifatida talqin qiladi. Uning vizual diqqat bo‘yicha olib borgan tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, diqqat nafaqat ma‘lumotni tanlab olishga, balki uning idrok aniqligi va sifatini oshirishga xizmat qiladi. Carrasco qarashlariga ko‘ra, talabalarda diqqatning rivojlanishi sensor axborotni qayta ishlash samaradorligini oshiradi, bu esa murakkab akademik materiallarni tezroq va aniqroq tushunishga imkon beradi. Demak, diqqat sifati nafaqat vaqt jihatidan barqarorlik, balki idrokning aniqligi bilan ham belgilanadi.

Gordon Logan diqqatni kognitiv nazorat va avtomatlashtirish jarayonlari bilan bog‘laydi. Uning nazariyasiga ko‘ra, o‘rganish jarayonida dastlab diqqat katta miqdorda talab qilinadi, biroq mashq va tajriba ortishi bilan ayrim kognitiv operatsiyalar avtomatik tus oladi. Bu esa diqqat resurslarining

murakkabroq vazifalarga yo‘naltirilishiga imkon yaratadi. Logan yondashuvi talabalarda diqqat sifatлари rivojlanishining muhim determinanti sifatida o‘rganish tajribasi va takrorlashning rolini asoslaydi.

Nilli Lavie esa diqqatni tanlab olish jarayonini perceptual load (idrok yuklamasi) nazariyasi orqali tushuntiradi. Uning fikricha, diqqatning chalg‘ituvchilarga nisbatan barqarorligi vazifaning murakkablik darajasiga bog‘liq. Agar o‘quv vazifasi yuqori idrok yuklamasiga ega bo‘lsa, diqqat asosan vazifaga yo‘naltiriladi va tashqi chalg‘ituvchi omillar kamroq ta‘sir ko‘rsatadi. Aksincha, oson vazifalar sharoitida diqqat ortiqcha resurslarga ega bo‘lib, chalg‘ituvchi omillarga tezroq bo‘linadi. Bu qarashlar talabalarda diqqat sifatlarini rivojlantirishda o‘quv topshiriqlarining kognitiv murakkabligini muvozanatli tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, ushbu olimlarning ilmiy qarashlari talabalarda diqqat sifatleri rivojlanishini biologik asoslar, kognitiv resurslar cheklanganligi, idrok aniqligi, avtomatlashtirish jarayonlari va vazifa yuklamasi bilan bog‘liq murakkab psixologik tizim sifatida talqin etadi. Bu yondashuvlar diqqat rivojlanishining psixologik determinantlarini chuqurroq anglash va ta‘lim jarayonida samarali pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot talabalarda diqqat sifatleri rivojlanishining psixologik determinantlarini aniqlash va ularning o‘zaro bog‘liqligini empirik hamda nazariy jihatdan asoslashga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi kompleks yondashuvga asoslanib, unda miqdoriy va sifat metodlari uyg‘unlashgan holda qo‘llaniladi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini kognitiv psixologiya, faoliyat nazariyasi hamda diqqatning neyropsixologik va ijtimoiy-deterministik yondashuvlari tashkil etadi. Tadqiqotda diqqatning barqarorligi, taqsimlanishi, ko‘lami va ko‘chuvchanligi kabi asosiy sifatleri psixologik determinantlar — motivatsiya, o‘z-o‘zini boshqarish, kognitiv yuklama va ijtimoiy muhit omillari bilan bog‘liqlikda o‘rganiladi.

Empirik tadqiqot oliy ta‘lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar orasida o‘tkaziladi. Tadqiqot ishtirokchilari yosh, ta‘lim yo‘nalishi va o‘qish bosqichiga ko‘ra tanlanib, tanlanma tasodifiy usulda shakllantiriladi. Ma‘lumotlarni yig‘ish jarayonida psixodiagnostik metodlar asosiy o‘rin egallaydi: diqqat sifatlerini aniqlash uchun standartlashtirilgan testlar (masalan, diqqat barqarorligi va taqsimlanishini o‘lchovchi metodikalar), motivatsiyani baholash uchun so‘rovnomalar hamda o‘z-o‘zini boshqarish darajasini aniqlovchi psixologik shkalalardan foydalaniladi. Qo‘shimcha ravishda, kuzatish va yarim strukturaviy suhbat metodlari orqali talabalarining o‘quv jarayonidagi diqqat xulq-atvori va subyektiv tajribalari o‘rganiladi.

Olingan empirik ma‘lumotlar matematik-statistik tahlil usullari yordamida qayta ishlanadi. Jumladan, korrelyatsion tahlil orqali diqqat sifatleri va psixologik determinantlar o‘rtasidagi bog‘liqlik darajasi aniqlanadi, regressiya tahlili yordamida esa diqqat rivojlanishiga eng kuchli ta‘sir ko‘rsatuvchi omillar aniqlab beriladi. Natijalarni chuqurroq talqin qilish maqsadida sifat tahlili usullari qo‘llanilib, empirik ma‘lumotlar nazariy qarashlar bilan solishtiriladi. Tadqiqot jarayonida etik me‘yorlarga rioya qilinib, ishtirokchilarning ixtiyoriy roziligi, shaxsiy ma‘lumotlarning maxfiyligi va tadqiqot natijalaridan faqat ilmiy maqsadlarda foydalanish tamoyillari ta‘minlanadi. Ushbu metodologik yondashuv talabalarda diqqat sifatleri rivojlanishining psixologik determinantlarini tizimli va ilmiy asosda o‘rganishga imkon yaratadi.

Muhokama. Mazkur tadqiqot natijalari talabalarda diqqat sifatleri rivojlanishi ko‘p omilli va murakkab psixologik jarayon ekanligini tasdiqladi. Olingan empirik ma‘lumotlar diqqatning barqarorligi, taqsimlanishi va ko‘chuvchanligi talabaning ichki motivatsiyasi, o‘z-o‘zini boshqarish darajasi hamda kognitiv yuklama bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatdi. Ayniqsa, yuqori darajadagi o‘quv motivatsiyasiga ega talabalar diqqatni uzoq vaqt davomida saqlash va vazifaga yo‘naltirilgan e‘tiborni boshqarishda sezilarli ustunlikka ega ekanligi aniqlandi. Bu holat motivatsiyaning diqqat rivojlanishidagi yetakchi determinantlardan biri ekanligini ta‘kidlagan Michael I. Posner va Gordon Loganlarning nazariy qarashlari bilan mos keladi.

Tadqiqot davomida aniqlangan natijalar kognitiv yuklamaning diqqat sifatlariga ta‘siri masalasida Nilli Laviening perceptual load nazariyasini qo‘llab-quvvatlaydi. Xususan, murakkab va mazmunan boy o‘quv vazifalari talabalarda diqqatni chalg‘ituvchi omillardan himoya qilishga yordam berishi, oson va bir xil topshiriqlar esa e‘tiborning tezroq bo‘linishiga olib kelishi kuzatildi.

Bu holat ta’lim jarayonida o‘quv materiallarini faqat hajm jihatidan emas, balki kognitiv murakkablik darajasini hisobga olgan holda loyihalash zarurligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, Hal Pashler tomonidan ilgari surilgan diqqat resurslarining cheklanganligi haqidagi qarashlar ham tadqiqot natijalari bilan tasdiqlandi, chunki ortiqcha axborot yuklamasi diqqat barqarorligining pasayishiga sabab bo‘lishi aniqlandi.

Muhokama jarayonida diqqat sifatlarining rivojlanishida tajriba va mashq omilining ahamiyati ham namoyon bo‘ldi. O‘quv faoliyatida muntazam mashq va takrorlashga ega talabalar diqqatni tezroq safarbar qilish va uni vazifadan vazifaga samarali ko‘chirish qobiliyatini namoyish etdilar. Bu natijalar Gordon Loganning avtomatlashtirish va diqqat resurslarini qayta taqsimlash haqidagi yondashuvi bilan uyg‘unlashadi. Shuningdek, Marisa Carrasco tomonidan ta’kidlanganidek, diqqatning idrok aniqligini oshiruvchi funksiyasi ham tasdiqlanib, diqqat darajasi yuqori bo‘lgan talabalarda o‘quv materialini tushunish aniqligi va tezligi yuqoriroq ekanligi kuzatildi.

Ijtimoiy va pedagogik omillar tahlili shuni ko‘rsatdiki, qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim muhiti, interaktiv o‘qitish usullari va ijobiy akademik munosabatlar diqqat sifatlarining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Talabalar faol ishtirok etadigan, muammoli vazifalar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar diqqatning faollashuviga xizmat qilgani aniqlandi. Bu holat diqqatni faqat individual psixologik xususiyat sifatida emas, balki ijtimoiy-ta’limiy sharoitlar bilan belgilanadigan dinamik jarayon sifatida talqin qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, muhokama qilingan natijalar talabalarda diqqat sifatleri rivojlanishini biologik, kognitiv, motivatsion va ijtimoiy determinantlarning o‘zaro ta’siri natijasi sifatida izohlash mumkinligini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari mavjud ilmiy nazariyalarni boyitibgina qolmay, balki oliy ta’lim amaliyotida diqqatni rivojlantirishga qaratilgan samarali pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish uchun ham muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari talabalarda diqqat sifatleri rivojlanishi ko‘p qirrali va dinamik psixologik jarayon ekanligini ko‘rsatdi. Tadqiqot davomida diqqatning barqarorligi, taqsimlanishi, ko‘lami va ko‘chuvchanligi kabi asosiy sifatlar talabaning ichki motivatsiyasi, o‘z-o‘zini boshqarish darajasi, kognitiv yuklama hamda ta’lim muhiti bilan uzviy bog‘liqligi aniqlandi. Ayniqsa, motivatsiya va ijroi nazoratning rivojlanganligi diqqat sifatlerini shakllantirishda yetakchi psixologik determinantlar sifatida namoyon bo‘ldi.

Olingan natijalar diqqatning rivojlanishini tushuntiruvchi zamonaviy kognitiv va neyropsixologik nazariyalar bilan mos kelib, Michael I. Posner, Nilli Lavie, Hal Pashler va Gordon Loganlarning ilmiy qarashlarini empirik jihatdan qo‘llab-quvvatlaydi. Tadqiqot diqqatning cheklangan resursga ega ekanligini, uning samaradorligi esa o‘quv vazifalarining kognitiv murakkabligi, mashq darajasi va pedagogik tashkil etilishiga bog‘liqligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, diqqatning idrok aniqligini oshiruvchi funksiyasi talabalarining o‘quv materialini tushunish va qayta ishlash jarayonida muhim rol o‘ynashi aniqlandi.

Xulosa qilib aytganda, talabalarda diqqat sifatlerini rivojlantirish faqat individual psixologik xususiyatlar bilan cheklanmay, balki ta’lim jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, motivatsion muhit yaratish va kognitiv yuklamani muvozanatlashtirish orqali samarali amalga oshiriladi. Tadqiqot natijalari oliy ta’lim amaliyotida diqqatni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish hamda kelgusida ushbu muammoni chuqurroq o‘rganishga yo‘naltirilgan ilmiy izlanishlar uchun nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Posner, M. I., & Petersen, S. E. (1990). *The attention system of the human brain*. Annual Review of Neuroscience, 13, 25–42.
2. Posner, M. I. (2012). *Attention in a Social World*. Oxford University Press.
3. Pashler, H. (1998). *The Psychology of Attention*. MIT Press.
4. Carrasco, M. (2011). *Visual attention: The past 25 years*. Vision Research, 51(13), 1484–1525.
5. Logan, G. D. (1988). *Toward an instance theory of automatization*. Psychological Review, 95(4), 492–527.

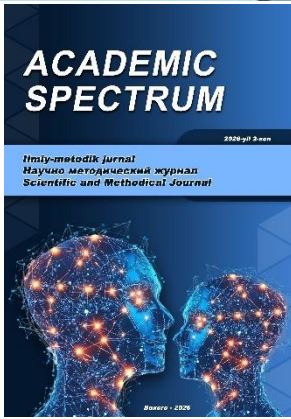
MUNDARIJA:

Qurbonov G‘ulomjon G‘afurovich Ochilboyeva Maftuna Dilshod qizi	<i>Matematik ta’limda differensial yondashuv tushunchasi va uning shakllanishining hozirgi holati</i>	6
Xusanova Gulasal Shuhratjon qizi Husanboyeva Xurshidabonu Muhammadamin qizi	<i>Axborot texnologiyalarining chet tilini o‘qitish metodikasidagi o‘rni va ahamiyati</i>	10
Nasirdinova Gulshoda Donyorbek qizi Abdumalikova Marjona Doniyorjon qizi	<i>Kollaborativ o‘qitish texnologiyasi “boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi” faniga tatbiq etish imkoniyati</i>	13
Alimdjanova Dilbar Negmatovna	<i>Jamoat salomatligini fanini o‘qitishda mualliflik pedagogik texnologiyalari</i>	18
Raximova Nasiba Nuriddinovna	<i>O‘smirlarda agressiya muammosini o‘rganishning nazariy-metodologik asoslari</i>	22
Bozorova Nazokat Mamasoatovna	<i>Tarixiy podkastlar va videobloglar o‘quvchilarning kognitiv faolligini rivojlantirish shakli sifatida</i>	26
To‘rayeva Dilovar Naimovna	<i>Kichik yoshdagi o‘quvchilarning badiiy asarni tahlil etishdagi psixologik xususiyatlari</i>	30
Bobomurodova Mahzuna Ortiq qizi	<i>Gidronimlarda geografik va tarixiy omillarning aks etishi</i>	33
Giyasova Zuxra Raxmatullayevna	<i>Gaz molekulalarining tezliklar bo‘yicha taqsimoti: desmos yordamida raqamli vizualizatsiya va didaktik imkoniyatlar</i>	36
Bekimbetova Gulnaz Nabatovna	<i>Methodology for using educational materials on natural resources in theoretical classes</i>	43
Narmuradova Rayhon Uktamovna	<i>Huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlarini psixologik tahlilga o‘rgatishning ahamiyati</i>	48
Itolmasova Nafisa Furqatovna	<i>Kasbiy qobiliyat tushunchasi va uning psixologik asoslari</i>	51
Yunusova Sohiba Abdulmamidovna Raxmataliyeva Marjona Xurshidjon qizi	<i>Jarayonlarni boshqarishda rejining va kaizen uslublari asosida samaradorlikni oshirish</i>	54
Narmuradova Rayhon Uktamovna	<i>Jinoyat sodir etishda affekt holatining psixologik va huquqiy bahosi</i>	57
Ismatova Kamola Azizjon qizi	<i>Bola psixik taraqqiyotida oilaning ahamiyati</i>	60
Ochilova Mexrubon Syratovna	<i>Значение курсов повышения квалификации учителей цифровой грамотности и применению образовательных платформ на уроках географии</i>	64
Sirojov Otajon Orifjonovich	<i>Talabalarning o‘quv faoliyatini raqamli texnologiyalar asosida tashkil qilishning integrativ mexanizmlarini takomillashtirish</i>	69
Islomov Nurtoy Nomoz o‘g‘li	<i>Talabalarda atamalar bilan ishlash ko‘nikmalarini takomillashtirish</i>	76

Madaminova Gulzira Gulamkadirovna	<i>Ingliz tili o‘qitishda o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyani rivojlantirish metodlari tahlili</i>	80
Eshmuminova Oybarchin Botirovna	<i>Maktabdan tashqari ta‘lim strategiyalari: istiqbolli yo‘nalishlar, strategik rejalashtirish va amaliy tadqiqotlar</i>	84
Ibodulloyev Nurali Sheraliyevich	<i>Raqamli texnologiyalardan foydalanishning ta‘lim jarayonidagi o‘rni</i>	88
Odamova O‘g‘iljon Kenjayevna	<i>Ta‘lim muassasalarida psixologik xizmatning samaradorligini oshirishda ertak terapiyasining o‘rni</i>	91
Shikarov Tolib Tavakalovich	<i>Raqamli pedagogikada adaptiv ta‘lim texnologiyalari: talabalarning individual ehtiyojlarini qondirish va o‘quv samaradorligini oshirish</i>	95
Raximov Azizbek Normurodovich	<i>Jadid munavvarlar faoliyatida vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik mohiyati</i>	99
Shomurodova Nozima Baxriddin qizi	<i>Maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda xorijiy tajribalar tahlili</i>	104
Xolmirzayeva Shahnoza Majidovna	<i>Maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqillik va ijodiy tashabbusni rivojlantirishning pedagogik asoslari</i>	108
Tangirov Farxodjon Mamatyakubovich	<i>Loyihaga asoslangan faoliyatning o‘quvchilar meta-fan kompetensiyalari va texnologik madaniyatini rivojlantirishga ta‘siri</i>	112
Rasulov Rustambek Odilovich Xoshimov Mirjalol Murodjon o‘g‘li	<i>Xalqaro aloqa: mohiyati, rivojlanishi, va zamonaviy tendensiyalar</i>	119
Baratova Nozima Xidirova Gavhar Rustamovna	<i>Raqamli texnologiyalar asosida barqaror turizmni rivojlantirish istiqbollari</i>	123
Urazaliyeva Dilraboxon Nishonboyevna	<i>O‘smirlarda suisid xavfining bio-psixo-fiziologik mexanizmlari: masofaviy psixogen ta‘sir sharoitida tibbiy-psixologik yondashuv</i>	129
Kurbonov Munis Ro‘zmetova Muhabbat	<i>Ta‘lim jarayonida pedagogik yondashuv axborotlashtirishning ahamiyati</i>	137
Farmonova Dildora Sobirovna	<i>Nogiron bolalarning jamiyatga moslashuvidagi to‘siqlar</i>	140
Axmadova Gulbashakar Azizbekovna	<i>Erta bolalikda emotsional befarqlikning oqibatlari</i>	143
Tojiboyev Ziyodilla A‘zamjon o‘g‘li	<i>Raqamli iqtisodiyot sharoitida milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari</i>	147
Umaraliyeva Hilola Fazliddin qizi	<i>Talabalarning kommunikativ kompetentligi guruhiiy o‘zaro ta‘sir samaradorligining prediktori sifatida</i>	149
Kozieva Ikbol Komilzhonovna	<i>Onomastics funktsions</i>	153
Ismatova Dilafruz To‘ymuratovna	<i>Zamonaviy jamiyatda oilaviy qadriyatlar transformatsiyasi: an‘anaviy modeldan individualistik modelga o‘tish jarayoni</i>	156
Ziyadilloeva Malikabonu Abdulloyevna	<i>Approaches to studying individual soldier performance and group interaction in the armed forces</i>	160

Ashrapov Nodirbek Namoz o'g'li	<i>O'smirlik davrida kognitiv jarayonlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-muhit omillari va ularning shaxs kamolotidagi ahamiyati</i>	164
Hamroyev Jasur Umedovich	<i>Oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt texnologiyalari asosida talabalarning innovatsion tafakkuri va muammoli vaziyatlarni hal etish kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari</i>	169
Axmadov Nazirjon Rahmat o'g'li	<i>Social and psychological factors in the development of positive behavior in adolescents</i>	173
Rustamov Shavkat Shuxratovich	<i>Pedagogical and psychological approaches to developing students' innovative competence</i>	177
Назаров Акмал Мардонович	<i>Психологические факторы развития креативного мышления и инновационного подхода у студентов</i>	180
Ганджиев Феруз Фуркатович	<i>Проявления агрессии среди подростков в социальных сетях и их психологические последствия</i>	184
Дехконбоев Шохжахон Ойбекович	<i>Методы и подходы судебно-психологической экспертизы при оценке эмоционального состояния личности</i>	189
Zoirov Abduqodir Askarovich	<i>Talabalarda diqqat sifatлари rivojlanishining psixologik determinantlari</i>	193
Xolmo'minova Yasmina Ma'murjon qizi	<i>Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda individual ta'lim dasturlarining samaradorligi</i>	197
Khusanova Gulasal Shuhratjon kizi, Fozilova Shakhzoda Aslam kizi	<i>Comparison of the effectiveness of online and offline learning</i>	200
Raximova Moxinora Xoshimjanovna Ibrohimova Feruzabonu Ilyosbek qizi	<i>Rivojlangan xorijiy mamlakatlar ta'limi taraqqiyotining ayrim masalalari</i>	203
Шарипова Умида Шавкат кизи	<i>Факторы и проблемы исследования гендера в социолингвистике</i>	206
Тагирова Муштарий Махсудовна	<i>Своеобразные черты литературных и публицистических трудов джадидов</i>	209
Narziyeva Husnora	<i>Norasmiy savdoning shahar iqtisodidagi o'rni</i>	212
Xomidova Mahliyo Akobir qizi	<i>Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar, ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari</i>	216
To'raqulova Nargiza Ali qizi	<i>Yozuvning vujuga kelishi va tilshunoslikdagi ahamiyati</i>	219
Qovlonbekov Abdulaziz Abdullajon o'g'li.	<i>Para sportchilarni qo'llab quvvatlashning ijtimoiy psixologik determinatlari (o'smir yoshidagi parasportchilar misolida).</i>	222
Diyorbek Abrayev Mamarajab ogli	<i>Translation of culturally-bound words from english into uzbek: challenges and strategies</i>	225
Sharipova Shukronaxon Baxtiyorjon qizi	<i>O'zbek xalq og'zaki ijodi va uni maktabgacha yoshdagi bolalar emotsional intellektini rivojlantirishda qo'llashning psixologik asoslari</i>	228

Rahmatova Nasiba Sobirovna	<i>Gender psixologiyasida jinsiy farqlanish muammolarini tahlil qilishda erkaklar va ayollarning rollari</i>	231
Ro‘ziyev Ulug‘bek Muzzafarovich	<i>O‘smirlardagi emotsional zo‘riqishlar va ularni kelib chiqish sabablari</i>	238
Mirzayeva Dilshoda Ikromjonova Sayfidinova Aziza Tolibovna	<i>O‘zbek va ingliz leksikasida nabotot obrazlarining metaforik talqini</i>	242
Qodirova Dilnoza Murtazoyevna	<i>Talabalarda professional identifikatsiya jarayonining psixologik determinantalari</i>	244
Tajibayev Shohruh Maqsudovich	<i>The influence of psychological characteristics on guides' communicative skills and their professional significance</i>	251
Sharopov Suxrob Shodi o‘g‘li	<i>O‘smirlarda refleksiv xususiyatlar va tanqidiy fikrlash o‘rtasidagi bog‘liqlik</i>	256

“ACADEMIC SPECTRUM”

ILMIY METODIK JURNALI UCHUN MAQOLALARNI RASMIYLASHTIRISH TALABLARI

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy jurnali mualliflari diqqatiga!

1. “ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy jurnali ilmiy maqolalarni o‘zbek, rus va ingliz tillarida chop etadi.

2. E‘lon qilinadigan maqolalarga bo‘lgan asosiy talablar:

✚ ishning dolzarbligi va ilmiy yangiligi;

✚ maqolaning hajmi: adabiyotlar ro‘yxati, chizma va jadvallar inobatga olingan holatda 3-8 betgacha;

✚ maqola nomi, annotatsiya (50-60 ta so‘z) va tayanch so‘zlar (8-

10 ta) ingliz, o‘zbek va rus tillarida keltiriladi.

3. Maqola boshida mavzu, muallifning F.I.O. (to‘liq yozilishi kerak), mualliflar bir nechta bo‘lsa, ularning har biri haqida to‘liq ma‘lumotlar berilishi shart, tashkilot, shahar, mamlakat, muallifning e-maili ko‘rsatiladi. Matnda kirish qismi, tadqiqot obyekti va qo‘llanilgan metodlar, olingan natijalar va ularning tahlili, xulosa, adabiyotlar ro‘yxati, albatta, keltiriladi. Maqolada keyingi 10-15 yilda e‘lon qilingan adabiyotlarga havola qilinishi tavsiya etiladi.

4. Matn uchun: Microsoft Word; Times New Roman, 12 shrift, maqola nomi bosh harflarda, interval 1,0; abzas 1,0 sm, yuqori va pastki tomon 2 sm, chap va o‘ng tomon 2 sm.

5. Agar maqolaga rasm, jadval, diagramma, sxema, chizma, turli grafik belgilar kiritilgan bo‘lsa, ular aniq va ravshan tasvirlanishi, qisqartmalarning to‘liq izohi yozilishi lozim. Formulalar matnga maxsus kompyuter dasturlarida kiritilishi kerak.

6. Iqtibos olingan yoki foydalanilgan adabiyot satr osti izohi tarzida emas, balki maqola oxirida asosiy matndagi ketma-ketligi asosida umumiy ro‘yxatda ko‘rsatiladi. Matn ichidagi ko‘chirmadan so‘ng iqtibos olingan asarning ro‘yxatdagi tartib raqami va sahifasi kvadrat qavs ichida beriladi. Bu o‘rinda kitob, to‘plam, monografiyalar uchun mualliflarning ism-familiyalari, manbaning to‘liq nomi, nashr ko‘rsatkichi (shahar, nashriyot va nashr yili) ko‘rsatiladi. Jurnal maqolalari va boshqa davriy nashrlar uchun mualliflarning ism-familiyalari, maqola nomi, jurnal nomi, yili va soni, sahifa nomeri ko‘rsatiladi.

7. Maqola matni kamida 70-80 % muallifning shaxsiy izlanishlari natijasiga asoslanishi lozim. Topshirilgan maqolalar “Anti plagiat” tizimi yordamida tekshiriladi.

8. Tahririyatga taqdim qilingan maqolalar tahririyat tomonidan taqrizga beriladi. Maqola taqrizdan qaytgach, agar zarur bo‘lsa, barcha savol va e‘tirozlar bo‘yicha muallifga qayta ishlash uchun taqdim etiladi. Maqola nusxalari qaytarilmaydi.

9. Tahririyat maqolani taqrizga yuboradi, taqriz ijobiy bo‘lsa maqola jurnalda chop etish uchun qabul qilinadi. Jurnalda anjuman tezislar va ma‘ruzalari chop etilmaydi. E‘lon qilingan materiallarning haqqoniyligiga va ko‘chirilmaganligiga shaxsan muallif javobgardir.

10. Tahririyat maqolaga ayrim kichik o‘zgartirishlarni kiritishi mumkin. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan ko‘rib chiqilmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

11. Ijobiy taqriz berilgan maqola tahririyat tomonidan qabul qilingan sanaladi. Jurnal tahririyati maqola matnini qisqartirish va unga tahririy o‘zgartirishlar kiritishga haqlidir.

12. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan qabul qilinmaydi va ko‘rib chiqilmaydi.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrda №1273056 sonli guvoohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Alpomish ko‘chasi, 9-uy
Elektron manzil: <https://fanistiqbollari.uz>
Telegram raqami: -998 (91) 245-46-66

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy-metodik jurnal.

Buxoro

2026. № 2-Son.